

Mirjana Kasapović (ur.)

Bliski istok: politika i povijest, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., 412 str.

Dok u 2016. godini uživo pratimo bitke za oslobođenje Mosula u Iraku i Alepa u Siriji, te već godinama svjedočimo internacionalizaciji i medijskoj popraćenosti bliskoistočnih konflikata, jasno je da je proučavanje ove regije iznimno važno. Tako je ova regija, kako piše Mirjana Kasapović u uvodnom poglavlju, bilo da se zvala Orijentom, Bliskim ili Srednjim istokom, Levantom ili Plodnim polumjesecom, najkompleksnija u suvremenom svijetu. Budući da postoji snažna potreba za bolje razumijevanje ovog područja u Hrvatskoj, upravo je knjiga „Bliski istok“ prvi pokušaj u hrvatskoj politologiji da se o tome napiše obuhvatnija studija. Ona obuhvaća tri tematska okvira i deset poglavlja, u kojima se prvo obrađuje pojam Bliski istok, kao i njegova povijest i značenje, koje je napisala Mirjana Kasapović, urednica knjige. Druga cjelina bavi se studijama sedam država kao užom jezgrom regije – Egiptom, Irakom, Izraelom, Jordanom, Libanom, Sirijom, Turskom i Palestinom kao državom u nastajanju. Studije su pisali Vlatko Cvrtila, Emina El Majzoub, Boris Havel, Dejan Jović, Mirjana Kasapović, Boško Picula i Borna Zgurić. Treća cjelina, koja je ujedno i posljednje poglavlje, bavi se komparativnim prikazom problema i viđenja demokratske transformacije ovih zemalja, koju je pisala Danijela Dolenc.

Prvi dio knjige te ujedno prvo poglavlje knjige, bavi se poviješću i značenjem pojma Bliskog istoka. Uz nebrojene prijepore koji postoje po pitanju ove regije, pojavljuje se i problem terminološkog određenja pojma, pa su se tako kroz povijest koristili razni nazivi geopolitičkog predznaka za područje Plodnog polumjeseca. Mirjana Kasapović navodi i objašnjava terminologiju naziva poput Orijenta, Levanta, Srednjeg istoka i drugih, kao i konotacije koje oni nose. Uz teškoće imenovanja regije, tu je i problem definiranja kriterija po kojima neka država pripada Bliskom istoku. Najopširniji okvir podrazumijeva 38 država i dva entiteta, te se naziva Velikim Bliskim istokom, dok države analizirane u ovoj knjizi pripadaju užem Bliskom istoku, odnosno jezgri. Uz to, Mirjana Kasapović se bavi i strukturom moći u regiji, odnosno nepostojanjem glavnog političkog igrača među najjačim silama regije uz konstantnu prisutnost vanjskih političkih aktera. Za kraj, autorica kao dva temeljna pristupa određenju regije, u kontekstu konstitutivnih svojstava regije, navodi strukturni (povijest) i dinamički (vrste političke interakcije) pristup.

Najmnogoljudnija zemlja Bliskog istoka od iznimne važnosti za regionalnu i globalnu politiku je Egipt, te Borna Zgurić u ovom poglavlju predstavlja suvremenu političku povijest Egipta kao povijest strane vladavine. Bavi se strukturom egipatskog društva kao većinski arapsko-muslimanske zajednice s manjinom pravoslavnih Kopta, kao i političkim razvojem i uređenjem, u kojem analizira dolazak na vlast, vladavinu i politike Nasera, Sadata i Mubaraka. Uz to, bavi se i suvremenim temama poput arapskog proljeća, koje Egipćani nazivaju Revolucijom 25. siječnja, te Muslimanskog bratstva kao fenomena koji prelaze granice Egipta, a tiču se dijela jezgre Bliskoga istoka. Uz nadu koja je postojala nakon svrgavanja Mubaraka s vlasti, i dolaskom demokratski izabranoga Muslimanskog bratstva na vlast, Zgurić naglašava da je Egipt samo nakratko postao defektnom demokracijom. Naime, izvršenjem vojnog udara 2013. te odlaskom Morsija i Muslimanskog bratstva kao rezultata, na vlast je ponovno došla vojska na čelu s Al Sisijem. Zgurić zaključuje da u vrijeme novih promjena u regiji Egipt čekaju novi izazovi.

Poglavlje o Iraku počinje u suvremenom ratnom kontekstu, pa autor Boško Picula nadalje izlaže političku povijest Iraka kroz promjene vlasti i sustava vlasti, stjecanje neovisnosti, državni udar, kao i povijest vladavine Sadama Huseina, što uključuje i međunarodne sukobe. Vrlo su važni okviri u kojima se prikazuje profil Sadama Huseina i njegove stranke BAAS, kao i pregled i faze rata u Iraku 2003.-2011. Pitanje strukture društva autor objašnjava etničkom i religijskom raznolikošću, kao i postojanjem rascjepa u iračkom društvu. Autor također predstavlja politički sustav i njegovu kratku povijest, a dio poglavlja posvećen je i profilu terorističke organizacije Islamske države. Budući da rat u ovoj državi i dalje traje, iako su akteri promijenjeni, Picula u novoj, za Irak kompleksnoj situaciji, zaključuje kako se on nalazi između suverenosti i dezintegracije. Vrlo je značajan i zaključak autora o Iraku kao državi bez nacije kao posljedici povijesti, što je ujedno i uzrok problema konsolidacije države danas.

Zemlja koja se u najvećoj mjeri razlikuje od ostatka regije je Izrael. U ovom poglavlju Boris Havel izlaže povijest kroz pojam ideje cionizma, proglašenje države te ratove u kojima je Izrael sudjelovao. Budući da je povijest Izraela vezana uz Palestinu, Egipat, Siriju, Libanon i Jordan, autor analizira značajan broj zajedničkih događaja i aktera. Uz to, bavi se i strukturom društva, koju dijeli na židovske i nežidovske društvene skupine. Autor se bavi i političkim uređenjem zemlje, pa tako izbornim sustavom, granama vlasti, te akterima civilnog društva. Iako je Izrael relativno mlada država, koja i dalje ima ozbiljna teritorijalno-politička i socijalna pitanja primarno s Palestinom, a sekundarno i s drugim susjedima, autor zaključuje kako je to zemlja koja je prošla golemu preobrazbu na raznim područjima poput demografije, ekonomije i svojeg položaja u regiji.

Mala zemlja koja prima najveći broj izbjeglica, Jordan, te je već desetljećima dom izbjegloj palestinskoj populaciji, nalazi se u samom centru Plodnog polumjeseca. Emina El Majzoub u ovom poglavlju analizira predrđavno doba i nastanak povijesnog Transjordana kroz osmansku i britansku prisutnost u Jordanu. Bavi se vlašću hašemitske dinastije, kao i vladavinom kralja Husejina te aktualnog kralja Abdulaha II. Uz to, govoreći o konsolidaciji države, analizira jordansku ulogu u palestinsko-izraelskim odnosima, kao i njenu povijest, te primjerice jordansku ulogu u u Prvom zaljevskom ratu, kao i cijenu nesvrstavanja u protuirračku koaliciju. Zaključuje kako je Jordan zemlja s brojnim ekonomskim, socijalnim i političkim problemima, ograničenim resursima i s brzim rastom stanovnika uz izbjeglice i doseljenike.

Danas fragmentirana zemlja, s prvim modernim ustavom u arapskom svijetu, je Libanon kojeg je u šestom poglavlju knjige obradila Mirjana Kasapović. Autorica se bavi političkom povijesti Libanona te osmanskim i francuskim nasljeđem. Jedan od važnih faktora političkih procesa i uređenja Libanona je i struktura društva pa autorica govori o kršćanskim zajednicama maronitskih katolika, grčkih pravoslavaca i grkokatolika, o muslimanskim zajednicama sunita, šijita i druza te izbjegličkim i prognaničkim zajednicama, kao i libanonskoj dijaspori. Pod političkim uređenjem Mirjana Kasapović podrazumijeva povijest države, pa tako Prve i Druge republike, uključujući i političke aktere i procese, kao primjerice revoluciju cedrova. Bez obzira na političko uređenje koje bi trebalo spriječiti daljnje etničko-vjerske sukobe, autorica se u zaključku pita treba li inzistirati na *statusu quo*, nekoj većoj reformi ili slomu državno-političkog poretka.

Uz sukobe i ratove, Palestina već desetljećima ima neriješeno teritorijalno i državno pitanje s Izraelom te Mirjana Kasapović u ovom poglavlju o Palestini, državi u nastajanju, nudi pregled palestinske povijesti u kontekstu strane vladavine i problema teritorijalnosti. Tako se bavi Palestinom u Osmanskom Carstvu, zatim pod britanskom mandatnom upravom, kao i pojmom podjele, arapsko-izraelskim ratovima te progonom i izbjeglištvom palestinskih Arapa. Uz fenomen palestinske dijaspore, značajne izbjegličke populacije u svijetu, a poglavito u Jordanu, Libanonu i Siriji, autorica se bavi i mirovnim pregovorima u Oslu, kao i nastankom Palestinske samouprave, sačinjene od Zapadne obale i Pojasa Gaze. Tako je u poglavlju moguće naći i analizu političkog sustava palestinskih teritorija, kao i glavnih političkih aktera. Uz sve navedeno, Mirjana Kasapović se bavi pravnim sustavom i važnosti civilnog društva, a u zaključnom razmatranju bavi se trima opcijama za „rješenje“ palestinskog pitanja.

Bez obzira na ratni i razorni *status quo* u Siriji, Vlatko Cvrtila tekst o Siriji započinje njenim povijesim i religijskim značajem za suvremeni svijet. Bavi se poviješću Sirije, od one predosmanske i osmanske, do Sirije u Prvom svjetskom ratu, pod francuskom mandatnom upravom, te Sirijom nakon Drugog svjetskog rata. Autor, uz nabrojanje glavnih manjinskih zajednica uz većinsko arapsko stanovništvo, naglašava i utjecaj društvene strukture na političko uređenje, koje je tematski podijeljeno na faze razvoja (Prva, Druga i Treća Republika te vlast Hafeza Al Asada i prijenos vlasti), na političke institucije i organizacije u kojima se bavi tijelima vlasti te glavnim političkim akterima u Siriji. U kontekstu građanskog rata u Siriji, Cvrtila tvrdi da su u organizaciji otpora režimu sudjelovale različite grupe koje su imale za cilj stružiti Bašara Al Asada, a kasnije su se fragmentirale. Ono što autor donosi u zaključku je uloga vanjskih aktera u mirovnom planu, zbog strateške važnosti Sirije.

Otkad je 1923. Osmansko Carstvo postalo turskom republikom, politička priroda ove države prošla je kroz mnoge promjene. Dejan Jović u poglavlju o Turskoj piše o nastanku moderne države kroz pojam kemalizma i uloge Mustafe Kemala u vanjskoj politici novonastale države. Drugi korak je analiza ove zemlje nakon hladnog rata, u kontekstu značajnog broja vojnih i državnih udara turske vojske, vrlo snažnog političkog aktera. To se sve mijenja u 2002. godini, kad na vlast dolazi Stranka pravde i razvoja s doktrinom strateške dubine Ahmeta Davutoğlua i Recepta Tayyipa Erdoğana. Tako autor analizira Davutoğluovu viziju strateške dubine, kao i strategije prema Balkanu i Bliskom istoku, te Erdoğanovu politiku. U zaključku se bavi izazovima suvremene turske politike, izazovima Turske kao države članice NATO-a, G20 i snažnog svjetskog političkog aktera kakav je ona danas.

Pregled demokratske transformacije na Bliskom istoku pripremila je Danijela Dolenc u posljednjem poglavlju i zaključnoj tematskoj cjelini, koja obuhvaća sve analizirane države Bliskog istoka. Tako se autorica bavi posljedicama arapskog proljeća, nakon kojeg je prevladavalo mišljenje stručnjaka kako će se zemlje sudionice doista demokratski transformirati, što se na kraju nije dogodilo. Danijela Dolenc primjenjuje teorije demokratske transformacije na zemlje Bliskog istoka kroz socijalno-ekonomski kontekst, obilježja autoritarnih režima, analizu sukladnosti islama i demokracije, kao i problem državnosti na Bliskom istoku, koji je popraćen ulogom elita i političkog osporavanja putem narodnih ustanaka. Vrlo su zanimljivi nalazi autorice po pitanju sukladnosti islama i demokracije, kao i priroda kategorizacije režima na Bliskom istoku. Iako je arapsko proljeće pokrenulo sukobe u regiji i građanski rat u Siriji, u jednoj je mjeri pokrenulo i započete društvene procese koji mogu značiti napredak za regiju u budućnosti.

Knjiga „Bliski istok“ donosi i više od onoga što je predviđela u uvodu, poglavito zbog svoje važnosti za Hrvatsku i jugoistočnu Europu. Naime, ovaj uspješni pokušaj prikaza i ozbiljne analize država jezgre Bliskog istoka može utemeljiti nastavak analiziranja ove raznolike, bitne i zanimljive regije. Područje analizirano u knjizi je ono na kojem se u posljednjih nekoliko desetljeća vode iznutra i izvana inducirani ratovi, rješavaju (ili ne) teritorijalna pitanja i bilježe važni političko-društveni procesi. Ova knjiga na ujedno razumljiv i stručan način približava čitatelju bliskoistočnu povijesnu i suvremenu kompleksnost.

Hanan Nanić, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu